

بررسی قوانین کار و تأمین اجتماعی و تأثیر آن بر صنعت بیمه با تأکید بر مسئولیت مدنی کارفرمایان در برابر کارکنان

علی رشیدی^(۱)

چکیده

موادی از قانون کار و تأمین اجتماعی مسئولیت‌هایی برعهده کارفرمایان گذاشته است که باید کارکنان را در مقابل حوادث و خطرهای ناشی از کار پوشش بیمه‌ای دهند. در این میان یکی از انواع شاخه‌های بیمه، بیمه مسئولیت مدنی کارفرمایان در مقابل کارکنان است که بسیاری از مسئولیت‌های قانونی کارفرمایان در مقابل کارکنان، نظیر حوادث ناشی از کار، ازکار افتادگی، نقص عضو و فوت را پوشش می‌دهد. در این مقاله تأثیر موادی از قوانین کار و تأمین اجتماعی بر بیمه مسئولیت کارفرمایان بررسی و نتیجه‌گیری می‌شود که قانون کار (به دلیل روح کلی حاکم بر این قانون) و قوانین تأمین اجتماعی در مجموع موجب افزایش فروش "بیمه مسئولیت کارفرمایان در مقابل کارکنان" شده و در نتیجه تأثیر مثبت بر صنعت بیمه داشته است.

واژگان کلیدی

بیمه مسئولیت کارفرمایان در برابر کارکنان، قانون کار، قوانین تأمین اجتماعی، حوادث ناشی از کار.

۱. نویسنده این مقاله را با استفاده از یافته‌های پایان نامه کارشناسی ارشد خود در رشته برنامه ریزی و تحلیل

سیستم‌های اقتصادی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران نوشته است.

مقدمه

تحول نظام اجتماعی، پیشرفت و توسعه جوامع و پیچیده شدن روابط اجتماعی و تدوین قوانین و مقررات متعدد، برای تنظیم رفتارهای اجتماعی و اقتصادی افراد و همچنین تخصیص بهینه منابع اجتناب ناپذیر است. هر قانون و مقرراتی که مراجع ذیصلاح به مورد اجرا می‌گذارند قهراً بر بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی و نحوه تخصیص منابع تأثیرات مختلفی می‌گذارد. قانون تأمین اجتماعی هم که بخش بزرگی از نظام رفاه اجتماعی است افراد جامعه را در مقابل خطرهای حوادث حمایت می‌کند. قانون کار تنظیم‌کننده روابط کارگر و کارفرما و قانون تأمین اجتماعی چتری برای حمایت از افراد جامعه‌اند و در هنگام نوانی برای فعالیت اقتصادی، در ارتباط با کارگر و کارفرما، مسئولیت‌هایی برعهده کارفرمایان گذارده‌اند. صنعت بیمه هم یکی از ابزارهای مؤثری است که می‌تواند با ابعاد مختلف زندگی افراد (اعم از اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و...) ارتباط پیدا کند، به طوری که شرکت‌های بیمه نقش خطیری در جهت تأمین امنیت، کاهش ریسک، افزایش رفاه و نهایتاً گسترش عدالت اجتماعی برعهده دارند. بنابراین از اینجا می‌توان به ارتباط قوانین کار و تأمین اجتماعی و نقش آنها در زمینه صنعت بیمه پی برد، چرا که از یک طرف بخشی از مواد قوانین یاد شده به وظیفه کارفرمایان در خصوص تأمین امنیت و سلامت کارگران اشاره دارد و از طرف دیگر فلسفه تشکیل صنعت بیمه و مؤسسات بیمه هم بر مبنای محو یا تخفیف خطرهای اقتصادی و اجتماعی است. در این میان یکی از شاخه‌های بیمه مسئولیت، بیمه مسئولیت کارفرمایان در برابر کارکنان است که مسئولیت آنان را در مقابل حوادث ناشی از کار کارگران پوشش بیمه‌ای می‌دهد.

این بیمه نامه، هم موجب امنیت خاطر سرمایه‌گذاران (به ویژه در بخش ساختمان) و هم باعث کاهش آسیب‌های اجتماعی و صدمات اقتصادی می‌شود.

بخش ساختمان و مسکن یکی از بخش‌های کلیدی اقتصاد کشور است که بر طبق آمار و ارقامی که ارائه خواهیم کرد، یکی از پرحادثه‌ترین بخش‌های اقتصاد نیز می‌باشد. برای بررسی موضوع تحقیق، آندسته از مواد قوانین کار و تأمین اجتماعی را که طی آنها مسئولیت کارفرمایان در قبال کارگران تعریف شده است استخراج کرده و از روش میدانی و ابزار پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات لازم بهره گرفته‌ایم. در این پژوهش، جامعه آماری برای نرسنجی را دوگروه از کارشناسان بیمه و کارفرمایان تشکیل می‌دهند. در این مقاله پس از طرح ابعاد حقوقی بیمه مسئولیت کارفرمایان و بیان اهمیت

موضوع به بررسی نتایج به دست آمده از تحقیق پرداخته و در پایان با استفاده از نتایج تحقیق پیشنهادهایی ارائه می‌گردد.

ماده اول شرایط عمومی بیمه مسئولیت کارفرمایان در برابر کارکنان که در ۱۲ ماده و ۳ تبصره در سال ۱۳۷۱ به تصویب رسید، خطرهای موضوع بیمه‌نامه را به صورت زیر تعریف می‌کند: «خسارت‌های بدنی وارد به کارکنان شاغل بیمه‌گذار ناشی از مسئولیت مدنی وی (در جریان انجام عملیات در محل کار مشروط بر آنکه مسئولیت بیمه‌گذار برای بیمه‌گر محرز باشد). منظور از جبران خسارت بدنی مذکور در متن بیمه‌نامه، تأمین و جبران هزینه‌های پزشکی و همچنین جبران زیان‌های ناشی از نقص عضو یا فوت ناشی از حوادث مشمول بیمه‌نامه برای زیان دیدگان موضوع بیمه است».

بیمه‌گر با در نظر گرفتن مسئولیت کارفرمایان (مسئولیت‌هایی براساس قوانین کار و تأمین اجتماعی در مواد متعدد که در قسمت بعد می‌آید)، مدت بیمه‌نامه، تعداد کارگران شاغل و احتمال وقوع خطر مورد بیمه را تعیین می‌کند. از جمله معیارهای ارزیابی ریسک عبارت است از شرایط ایمنی کارگاه، سابقه خسارت کارفرما، تعداد طبقات و سطح زیربنا (در امور ساختمانی) که براساس بازدیدهای اولیه کارشناسان بیمه تعیین می‌شود. پس از اعلام کتبی خسارت از طرف بیمه‌گذار، کارشناس بیمه برای بررسی علت حادثه به محل اعزام و پس از تهیه گزارش در صورتی که خسارت (پزشکی، نقص عضو تا سقف تعهدات بیمه‌گر) در تعهد بیمه‌گر باشد به بیمه‌گذار پرداخت می‌شود، ولی اگر حادثه منجر به فوت باشد، دادگاه براساس گزارش مقامات انتظامی و یا راهنمایی و همچنین گزارش بازرس، رأی نهایی را مبنی بر محکومیت کارفرما و درصد قصور وی در بروز حادثه صادر می‌کند^(۱). سقف تعهدات بیمه‌گر در مقابل کارفرما به تناسب میزان درصد قصور کارفرما در بروز حادثه است.

مبانی حقوقی بیمه مسئولیت کارفرمایان

قانون کار یکی از قوانین اجتماعی است که از یک نظر به کارفرما و از سوی دیگر نظر به کارگر دارد و به‌عنوان یک وسیله تنظیم روابط کار در دستگاه‌های تولیدی به دنبال تحقق اهدافی است. به همین ترتیب قوانین تأمین اجتماعی هم به عنوان بخش بزرگی از نظام

۱. توجه به مبنا و مفهوم مواد ۹۱ و ۹۵ قانون کار که شرح آنها در همین مقاله آمده است.

رفاه اجتماعی و بر عهده دولت آحاد جامعه را در مقابل خطرهای (نظیر حوادث ناشی از کار، ازکار افتادگی، نقص عضو، فوت) مورد حمایت قرار میدهد. برخی از مواد قوانین کار و تأمین اجتماعی که طی آنها مسئولیت‌هایی برعهده کارفرمایان درقبال کارگران نهاده شده به شرح زیر است^(۱):

بر طبق ماده ۶۰ قانون تأمین اجتماعی، حوادث ناشی از کار حوادثی است که در حین ادای وظیفه و به سبب آن برای بیمه شده اتفاق می‌افتد. مقصود از حین ادای وظیفه تمام اوقاتی است که بیمه‌نده در کارگاه یا مؤسسات وابسته یا ساختمان‌ها و محوطه آن مشغول کار باشد و یا به دستور کارفرما در خارج از محوطه کارگاه عهده‌دار مأموریتی باشد. اوقات مراجعه به درمانگاه یا بیمارستان و یا برای معالجات درمانی و توان‌بخشی و اوقات رفت و برگشت بیمه شده از منزل به کارگاه جزو اوقات ادای وظیفه محسوب می‌شود مشروط بر اینکه حادثه در زمان عادی رفت و برگشت به کارگاه اتفاق افتاده باشد. حوادثی که برای بیمه شده حین اقدام برای نجات سایر بیمه‌شدگان و مساعدت به آنان اتفاق می‌افتد، حادثه ناشی از کار محسوب می‌شود.

ماده ۲ بند ۸ قانون تأمین اجتماعی حادثه را به صورت زیر تعریف می‌کند: "حادثه از لحاظ این قانون اتفاقی است پیش بینی نشده که تحت تأثیر عامل یا عوامل خارجی بر اثر عمل یا اتفاق ناگهانی رخ می‌دهد و موجب صدماتی بر جسم یا روان بیمه شده می‌گردد". ماده ۱ قانون کار مضمولان این قانون را به صورت زیر تعریف می‌کند: "کلیه کارفرمایان، کارگران، کارگاه‌ها، مؤسسات تولیدی، صنعتی، خدماتی و کشاورزی مکلف به تبعیت از این قانون می‌باشند".

ماده ۴ قانون تأمین اجتماعی مضمولان خود را به این صورت تعریف می‌کند: "افرادی که به هر عنوان در مقابل دریافت مزد یا حقوق کار می‌کنند". مسئولیت‌های کارفرمایان درقبال کارگران در مواد متعددی به شرح زیر تعریف شده است:

ماده ۸۵ قانون کار بیان می‌دارد: "برای صیانت نیروی انسانی و منابع مادی کشور رعایت دستورالعمل‌هایی که از طریق شورای عالی حفاظت فنی (جهت تأمین حفاظت فنی) و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (جهت جلوگیری از بیماری‌های حرفه‌ای و تأمین سلامت کار و کارگر و محیط کار) تدوین می‌شود، برای کلیه کارگاه‌ها، کارفرمایان، کارگران و ناآموزان اجباری است".

۱. جهانگیر، منصور (۱۳۷۹)، قوانین و مقررات کار و تأمین اجتماعی، نشر دوران، چاپ سوم.

ماده ۹۱ همین قانون می‌گوید: "کارفرمایان و مسئولان کلیه واحدهای موضوع ماده ۸۵ این قانون مکلف‌اند براساس مصوبات شورای عالی حفاظت فنی برای تأمین حفاظت و سلامت و بهداشت کارگران در محیط کار، وسایل و امکانات لازم را تهیه و در اختیار آنان قرار داده و چگونگی کاربرد وسایل فوق‌الذکر را به آنان بیاموزند و در خصوص رعایت مقررات حفاظتی و بهداشتی آنان نظارت نمایند. افراد مذکور نیز ملزم به استفاده و نگهداری از وسایل حفاظتی و بهداشتی فردی و اجرای دستورالعمل‌های مربوطه کارگاه می‌باشند."

در ماده ۹۵ قانون یاد شده آمده است: "مسئولیت اجرای مقررات و ضوابط فنی و بهداشت کار برعهده کارفرما یا مسئولیتی واحدهای موضوع ذکر شده در ماده ۸۵ این قانون خواهد بود. هرگاه برائر عدم رعایت مقررات مذکور از سوی کارفرما یا مسئولین واحد، حادثه‌ایی رخ دهد، شخص کارفرما یا مسئول مذکور از نظر کیفری و حقوقی و نیز مجازات‌های مندرج در این قانون مسئول است."

ضرورت و اهمیت مسئله

مقایسه آمار حوادث ناشی از کار^(۱) برحسب نتایج حوادث در سال ۱۳۷۰ نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۲۰ حادثه اتفاق افتاده در کشور ۵۵۴ مورد منجر به فوت (۲۹ درصد)، ۳۰۸ مورد (۱۶ درصد) قطع عضو و ۱۴۶ مورد (۷/۶ درصد) نقص عضو شده است.

همچنین بررسی توزیع آسیب دیدگان حوادث ناشی از کار^(۲) برحسب میزان تحصیلات در همین سال نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۲۰ حادثه اتفاق افتاده در کشور در سال مذکور تنها ۵ نفر تحصیلات دانشگاهی داشته‌اند و حدود ۲/۶ درصد حادثه دیدگان را تشکیل می‌دهند. البته این گونه افراد شاغل در کارگاه‌ها نحوه و طبیعت کارشان به ترتیبی است که کمتر در معرض مستقیم خطر قرار دارند، بنابراین صرف نظر از آگاهی بیشتر عامل مذکور نیز در این نتیجه دخیل است.

۱. نشریه آمار حوادث ناشی از کار (۱۳۷۰) وزارت کار و امور اجتماعی، مرکز تحقیقات و تعلیمات حفاظت و بهداشت کار (انتشار این نشریه ادامه نیافت، لذا آمار جدیدتری موجود نیست).

۲. همان مأخذ.

بیشترین تعداد حادثه دیده نیز از گروه بی سوادان هستند: ۴۶۴ نفر (۲۴ درصد). از آنجا که اکثر کارگران بی سواد در بخش‌های ساختمانی مشغول به فعالیت هستند در نتیجه می‌توان ادعا کرد که بیشترین حوادث نیز مربوط به کارگران ساختمانی است. به طور خلاصه تجزیه و تحلیل نتایج به دست آمده از میزان حوادث ناشی از کار^(۱) در سال ۱۳۷۰ نشان می‌دهد که:

- بیشترین تعداد حادثه در فعالیت‌های ساختمانی و صنعتی به چشم می‌خورد.
- عوامل شکل دهنده حوادث ناشی از کار برحسب این نوع فعالیت اقتصادی عبارت‌اند:

۱. رشد و گسترش قابل ملاحظه فعالیت‌های ساختمانی و صنعتی
۲. از آنجا که کارهای ساختمانی مدت محدودی دارد لذا بعد از اتمام پروژه کارگران از محیط منفک می‌شوند، آموزش پذیری در این بخش به عنوان یکی از راهکارهای عمده کاهش این گونه حوادث، جایگاه تعیین کننده و اثر مشهودی ندارد.

همچنین آمار فوق نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۲۰ حادثه ناشی از کار طی سال ۱۳۷۰ در کشور ۸۳/۷۴ درصد پوشش بیمه‌ای (تأمین اجتماعی) داشته‌اند و به عبارت دیگر ۱۶/۳۶ درصد فاقد پوشش بیمه‌ای بوده‌اند. از طرف دیگر به هنگام بروز حوادث ناشی از کار (به ویژه حوادث منجر به فوت) معمولاً قوانین (قانون کار و قانون مدنی) از کارگر حمایت نمی‌کنند و کارفرما به پرداخت دیه و خسارت محکوم می‌شود که ممکن است خسارت‌های جبران‌ناپذیر مالی برای یک عامل اقتصادی (کارفرما) پدید آورد. لکن در این بین بیمه مسئولیت کارفرما به هنگام بروز حوادث ناشی از کار (آسیب دیدگی، نقص عضو، فوت و...) و محکومیت کارفرما، به تناسب اینکه کارفرما چه اندازه در بروز حادثه مقصر بوده است، بیمه خسارت‌های وارده را (بر طبق تعهدات و شرایط عمومی بیمه‌نامه) پرداخت می‌کند و بدین وسیله هم خانواده و بازماندگان حادثه دیده با دردسر کمتر به حق خود می‌رسند و هم کارفرما از خسارت ناشی از پرداخت دیه در امان می‌ماند. در واقع بیمه به ترمیم اقتصادی هر دو طرف (کارگر و کارفرما) همت

۱. دکتر شمس‌السادات زاهدی (۱۳۷۷)، بررسی حوادث ناشی از کار و ارائه راهکارهایی جهت کاهش آنها، پروژه تحقیقی، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.

می‌گمارد. بر طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۷۵^(۱) تعداد ۱،۶۵۰،۴۸۱ نفر در بخش ساختمان مشغول به فعالیت بوده‌اند. ۵۱۷،۸۶۷ نفر (۳۱ درصد) افراد در گروه سنی ۲۰-۲۹ سال و ۴۸۶،۶۹۷ نفر (۲۹ درصد) در گروه سنی ۳۰-۳۹ به ترتیب بیشترین فراوانی را در جمع شاغلان این بخش داشته‌اند. جدول توزیع آسیب دیدگان ناشی از کار به تفکیک گروه‌های سنی در کشور در سال ۱۳۷۰ به شرح زیر است.^(۲) (جدول ۱)

جدول شماره ۱. توزیع آسیب دیدگان ناشی از کار به تفکیک گروه‌های سنی در کشور در سال ۱۳۷۰

ردیف	گروه‌های سنی	تعداد آسیب دیدگان	فوت	قطع عضو	نقص عضو	سایر آسیب دیدگی‌ها
۱	کمتر از ۱۶ سال	۱۴۸	۳۶	۲۶	۱۰	۷۶
۲	۱۷ تا ۲۲ سال	۲۳۷	۷۰	۳۳	۲۱	۱۱۳
۳	۲۳ تا ۲۸ سال	۳۲۰	۱۰۰	۵۰	۲۴	۱۴۶
۴	۲۹ تا ۳۴ سال	۳۰۹	۹۱	۴۷	۲۲	۱۴۹
۵	۳۵ تا ۴۰ سال	۱۷۴	۵۳	۲۹	۱۴	۷۸
۶	۴۱ تا ۴۶ سال	۱۹۸	۴۹	۳۸	۲۵	۸۶
۷	۴۷ تا ۵۲ سال	۱۲۷	۴۲	۱۴	۶	۶۵
۸	۵۳ تا ۵۸ سال	۱۲۶	۳۵	۲۱	۴	۶۶
۹	۵۹ تا ۶۴ سال	۱۰۴	۳۰	۱۶	۶	۵۲
۱۰	۶۴ به بالا	۷۹	۲۱	۱۴	۴	۴۰
۱۱	اظهار نشده	۹۸	۲۷	۲۰	۱۰	۴۱
جمع کل		۱۹۲۰	۵۵۴	۳۰۸	۱۴۶	۹۱۲

مأخذ: نشریه آمار حوادث ناشی از کار (۱۳۷۰)، وزارت کار و امور اجتماعی، مرکز تحقیقات و بهداشت کار.

بررسی جدول فوق نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۲۰ حادثه دیده در کشور ۳۲۰ نفر متعلق به گروه سنی ۲۳ تا ۲۸ هستند که ۱۶/۶۶ درصد کل حادثه دیدگان را تشکیل می‌دهد. این نتیجه را می‌توان هم به کثرت این گروه از شاغلان مربوط دانست و هم ناشی از عواملی از قبیل جوانی، کم‌تجربگی و غرور به حساب آورد. از لحاظ شدت و خامت حادثه نیز موضوع در مورد این گروه سنی صدق می‌کند، زیرا بیشترین تعداد

۱. نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵، مرکز آمار ایران، جدول ۱۷، ص ۱۱۹.

۲. نشریه آمار حوادث ناشی از کار سال ۱۳۷۰، وزارت کار و امور اجتماعی، مرکز تحقیقات و تعلیمات حفاظت و بهداشت کار.

فوت شدگان مربوط به همین گروه است و به طوری که ملاحظه می‌شود ۱۰۰ نفر از فوت شدگان از این گروه سنی هستند که ۱۸ درصد مجموع فوت شدگان را تشکیل می‌دهند. گروه سنی ۲۹-۳۴ سال از لحاظ تعداد آسیب دیدگان در ردیف بعدی قرار دارند و ۱۶/۰۹ درصد حادثه‌دیدگان را تشکیل می‌دهند با وجود آنکه این گروه سنی نیز احتمالاً از لحاظ تعداد کل شاغلان در کشور کمتر از گروه قبل نیستند. تعداد حادثه‌دیدگان آن اندکی کاهش نشان می‌دهد که آن را می‌توان به افزایش تجربه و کاهش معینی ویژگی‌های خاص جوانی مربوط دانست. بنابراین بیشترین افراد شاغل در بخش ساختمان را گروه سنی ۲۰-۲۹ سال تشکیل می‌دهد.^(۱) از طرف دیگر بررسی آمار حوادث ناشی از کار نیز حکایت از بروز بیشترین حوادث در این گروه سنی دارد. بنابراین با تعمیم نتایج حاصل از آمار فوق^(۲) (حوادث ناشی از کار) به سال ۱۳۷۵، می‌توان ادعا کرد که به طور معمول بیشترین حوادث مربوط به همین گروه سنی است. با توجه به ماهیت فصلی بودن، محدود بودن مدت فعالیت آموزش‌پذیری در این بخش جایگاه تعیین‌کننده و اثر مشهودی ندارد.

بسیاری از کارگران در هنگام مراجعت به کار و یا هنگام مراجعت از محل کار به منزل دچار سانحه شده و مقدار زیادی از توانایی کار خود را از دست داده‌اند، لکن یا به دلیل نآشنایی به حقوق خود و قوانین کار و تأمین اجتماعی و حق بهره‌مندی از پوشش بیمه‌ای در هنگام بروز حادثه و یا به دلیل ترس از دست دادن کار دم برنیاورده و هیچ اقدامی برای استیفای حقوق خود نکرده‌اند، در حالی که بر طبق ماده ۳۸ قانون تأمین اجتماعی و همچنین به موجب قانون بیمه اجباری کارگران ساختمانی مصوب مرداد ۱۳۵۲ (قانون بیمه‌های اجتماعی) حوادث ناشی از کار کارگران ساختمانی تحت پوشش تأمین اجتماعی قرار دارند. بر طبق ماده ۶۰ قانون تأمین اجتماعی حوادث ناشی از کار حوادثی است که به سبب کار برای کارگر اتفاق می‌افتد و حوادثی را در بر می‌گیرد که در حین کار و یا در اوقات رفت و برگشت کارگر از منزل به کارگاه برای وی اتفاق می‌افتد.^(۳) نتیجه اینکه با عنایت به فقدان آگاهی و کم‌تجربگی کارگران، نآشنایی کارگران به حقوق خود

۱. نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۷۵)، مرکز آمار ایران، جدول ۱۷، ص ۱۱۹.

۲. متأسفانه از نتایج حوادث ناشی از کار در سال ۱۳۷۵ تاکنون آماری منتشر نشده است.

۳. ماده ۶۰ قانون تأمین اجتماعی.

در زمینه بهره‌مندی از پوشش‌های بیمه‌ای به هنگام بروز حوادث و عدم احساس مسئولیت کارفرمایان و اجتناب ناپذیر بودن حوادث در فعالیت‌های ساختمانی و روند رو به افزایش جمعیت و افزایش روز افزون ساخت‌وساز و فعالیت‌های عمرانی و ساختمانی، لازم است که تدابیری اندیشیده شود تا بتوان حتی‌المقدور به هنگام بروز حوادث از شدت آسیب‌های اجتماعی و زیان‌های اقتصادی حاصل از آن کاست و تحقق این امر جز با رویکرد به بیمه میسر نیست.

نتیجه‌گیری

از بین دوگروه مورد مطالعه (جامعه کارشناسان بیمه و کارفرمایان) کارشناسان در مقایسه با کارفرمایان اطلاع بیشتری از قانون کار دارند. آنان در مجموع معتقد بودند که روح حاکم بر قانون کار بیشتر در جهت حمایت از کارگر است و این حمایت زمانی بیشتر نمود پیدا می‌کند که کارگران دچار حوادث ناشی از کار می‌شوند.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در هنگام بروز حوادث ناشی از کار، قوانین بدون چون و چرا از کارگر حمایت می‌کنند و همین حمایت موجب شده که کارفرمایان (به ویژه کارفرمایان ساختمانی) علاقه کم‌نظیری به بیمه مسئولیت کارفرمایان ابراز کنند. به طوری که این شاخه از بیمه مسئولیت به رغم عمر کوتاه خود (حدود ۵ سال) به رشد بسیار بالایی در چند سال اخیر دست یافته است.

نتایج حاصل از این تحقیق که به بررسی تأثیر قوانین کار و تأمین اجتماعی بر بیمه مسئولیت اختصاص داشته است نشان می‌دهد که قوانین یاد شده، در مجموع تأثیر به‌سزایی بر افزایش فروش بیمه نامه مسئولیت داشته‌اند.

هم‌چنین یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد، که کارفرمایان مقررات ایمنی و حفاظت فنی برای تأمین سلامت و بهداشت کارگران در محیط کار را به نحو مطلوب رعایت نمی‌کنند و اگر هم در مواردی وسایل و امکانات لازم برای ایمنی در اختیار کارگران قرار داده می‌شود، کارگران به دلایل متعدد علاقه‌ای به استفاده از این وسایل در محیط کار از خود نشان نمی‌دهند، که این خود تأکید دیگری است که موجب می‌شود کارفرمایان به منظور پوشش خود در مواقع بروز حادثه، تمایل بیشتری به بیمه کردن کارگاه خود نزد شرکت‌های بیمه داشته باشند. در مورد تأثیر آموزش کارگران به رعایت مقررات حفاظتی در پیشگیری از حوادث نیز پاسخگویان اعتقاد راسخ داشتند که آموزش کارگران موجب پیشگیری از بسیاری از حوادث در محیط کار می‌شود.

در مورد آشنایی پرسش شوندگان با قوانین تأمین اجتماعی، یافته‌ها تحقیق نشان می‌دهد که کارشناسان به طور نسبی آشنایی بیشتری با این قوانین در مقایسه با کارفرمایان دارند. در مورد حق بیمه‌ای که شهرداری از متقاضیان پروانه ساختمانی دریافت می‌کند، فقط ۵۲ درصد کارشناسان بیمه و ۴۷ درصد کارفرمایان از این مسئله اطلاع داشتند که مستند قانونی دریافت این حق بیمه چیست و باقی پاسخگویان در این زمینه اظهار بی‌اطلاعی کرده‌اند.

یکی از نمونه‌های بارز ضعف اطلاع رسانی و عدم احساس مسئولیت در زمینه‌های مختلف در کشور همین مسئله است. به طوری که سازمان معتبری مانند تأمین اجتماعی به موجب یکی از مواد قانون تأمین اجتماعی^(۱) مبلغی را از کارفرما به عنوان حق بیمه بدون ارائه کمترین توضیحی که تعهدات خود را در مقابل پرداخت‌کننده این مبلغ مشخص نماید، دریافت می‌کند و وقتی از کارفرما سؤال می‌شود که فلسفه وجودی پرداخت این حق بیمه چیست، اظهار بی‌اطلاعی می‌کند. چه بسا این عدم اطلاع رسانی و در نتیجه بی‌اطلاعی کارفرما از اینکه کارگاه وی با پرداخت همین مبلغ تحت پوشش تأمین اجتماعی قرار گرفته است، به ویژه در مواردی که کارگر همین کارفرما دچار حادثه ناشی از کار می‌شود، عواقب جبران‌ناپذیر دربر دارد. حال اگر کارگر به حقوق خود در زمینه بهره‌مندی از پوشش بیمه آشنا باشد، می‌تواند از کارفرما شکایت نموده و به پشتوانه حمایت قانون اعاده حق کند، ولی اگر کارگر به این مسئله آشنا نباشد، از شکایت صرف نظر می‌کند، و اگر حادثه نیز وخیم باشد موجب افزایش آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی خواهد شد.

رتال جامع علوم انسانی

۱. قانون بیمه اجباری کارگران ساختمانی مصوب ۱۳۵۲/۵/۴. این قانون در سال ۱۳۵۲ به تصویب رسید. به موجب این قانون شهرداری به هنگام صدور پروانه ساختمانی موظف است که به ازای هر مترمربع ۳۰ ریال برای زیربنای بیش از ۱۵۰ مترمربع و متری ۵ ریال برای بناهای کمتر از ۱۵۰ مترمربع از متقاضیان پروانه ساختمانی دریافت و به حساب سازمان تأمین اجتماعی وارز کند. سازمان در قبال دریافت این مبلغ تعهداتی دارد. حوادث حین کار، مثل فوت، ازکارافتادگی و کلیه حوادث ناشی از کار را پوشش می‌دهد. همچنین مراقبت‌های درمانی، از کارافتادگی جزئی و کلی ناشی از کار و مستمری بازماندگان را نیز شامل می‌شود. قوانین و مقررات تأمین اجتماعی، (۱۳۷۹) نشردوران، چاپ سوم.

از طرف دیگر به دلیل ماهیت فعالیت‌های ساختمانی، اکثر کارگران این بخش روزمزدند و به همین دلیل از مزایای بیمه‌های اجباری هم استفاده نمی‌کنند (بیمه بازنشستگی) و مهم‌تر اینکه این بخش یکی از پر حادثه‌ترین بخش‌های اقتصادی کشور است و این بخش نیز یکی از محروم‌ترین بخش‌های اقتصادی می‌باشد.

مسئله دیگر اینکه اکثر کارهای دشوار و پرخطر ساختمانی را کارگران مهاجر افغانی انجام می‌دهند و بر طبق قانون کار، استخدام کارگران خارجی ممنوع است و بنابراین مشمول بیمه اجباری هم نمی‌شوند. لذا کارفرمایان از ترس اینکه نتوانند غرامات این کارگران را جبران کنند، بیشتر به خرید بیمه نامه مسئولیت گرایش دارند.

در این تحقیق در مورد میزان آشنایی کارگران به حقوق خود در زمینه بهره‌مندی از پوشش‌های بیمه‌ای نیز بررسی گردید که یافته‌ها نشان می‌دهند که کارگران در این زمینه اطلاع کمی دارند. مسئله دیگری که در این بررسی مشخص شد، این بود که خود کارفرمایان هم به مسئولیت مخاطرات فعالیت‌های خود آشنایی کافی ندارند. برای مثال بر طبق ماده ۶۰ قانون تأمین اجتماعی^(۱) حوادث ناشی از کار، حوادثی است که در حین ادای وظیفه و یا به سبب آن برای بیمه شده اتفاق می‌افتد. مقصود از در حین ادای وظیفه تمام اوقاتی است که بیمه شده در کارگاه یا مؤسسات وابسته... حضور دارد و اوقات رفت و برگشت بیمه شده از منزل به کارگاه نیز جزو اوقات انجام وظیفه محسوب می‌شود، درحالی که کارگران و کارفرمایان از این مسئله آگاهی لازم را ندارند. نتیجه اینکه اگر کارفرمایان برای مثال بدانند که بر اثر فعالیت اقتصادی آنها، احیاناً کارگر یا شخص ثالثی دچار حادثه شود، بر طبق قانون کار و قانون مسئولیت مدنی عواقب این حادثه به عهده کارفرماست^(۲) و لذا تمایل بیشتری نسبت به اخذ پوشش‌های بیمه‌ای خواهد داشت. بنابراین می‌توان گفت که اگر با اطلاع رسانی صحیح کارگران را با حقوق خود در

۱. همان مأخذ.

۲. همان گونه که آمد بر طبق مواد ۹۱ و ۹۵ قانون کار مسئولیت اجرای مقررات و ضوابط فنی در محیط کار بر عهده کارفرماست. بیمه مسئولیت کارفرمایان کارگاه‌ها و کارگران ساختمانی به موجب مفاد قانونی تأمین اجتماعی است و همچنین بیمه مسئولیت کارفرمایان ناشی از محل کارگران موضوع ماده ۱۳ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ است. با وجود این، مسئولیت کارفرمایان در برابر کارکنان و اشخاص ثالث نزد شرکت‌های بیمه قابل بیمه است.

زمینه انواع پوششهای بیمه‌ای آشنا کنیم و کارفرمایان را نیز با عواقب و مسئولیت‌های فعالیت اقتصادی خود آشنا سازیم، قطعاً خواهیم توانست در زمینه رشد بیمه مسئولیت در صنعت بیمه و نهایتاً کاهش آسیب‌های اجتماعی و زیان‌های اقتصادی قدم‌های بلندتری برداریم.

یکی از فرضیات تحقیق به بررسی مسئله تأثیر وجود چند نرخ و چندگانگی شرایط بیمه‌نامه (در بین شرکت‌های مختلف) بر صنعت بیمه اختصاص داشته است که یافته‌ها نشان می‌دهد که کارشناسان بیمه به این مسئله که «وجود نرخ‌های حق بیمه مختلف باعث رقابت سالم بین شرکت‌های بیمه می‌شود» مطمئن نیستند و در پاره‌ای از موارد حتی معتقد بودند که با عنایت به گستردگی برخی شرکت‌های بیمه نظیر بیمه ایران و پراکندگی شعب و نمایندگی‌های آن در نقاط مختلف کشور و همچنین قدرت مالی فراوان این شرکت، عملاً رقابت سالم بین شرکت‌های بیمه منتفی می‌شود. عدم توانایی سایر شرکت‌ها در رقابت با بیمه ایران عملاً شرایط لازم برای رقابت سالم را از بین می‌برد. به رغم مطالب یاد شده، حدود ۵۴ درصد پاسخگویان معتقد بودند که وجود پدیده چند نرخ در مجموع به نفع صنعت بیمه کشور است. چرا که اولاً شرایط در محیط‌های کارگاهی (اعم از ساختمانی و کارگاه) بسیار متغیر است و این شرایط متغیر پوشش‌های متفاوتی را نیز می‌طلبد. ثانیاً نرخ‌های متفاوت با پوشش‌های متفاوت فرصت انتخاب بیشتری به خریداران بیمه می‌دهد.

بالاخره آخرین یافته تحقیق بر این نکته تأکید دارد که هرچه میزان مخاطره فعالیت افزایش می‌یابد، گرایش به خرید بیمه نامه مسئولیت نیز افزایش پیدا می‌کند، به طوری که در مجموع ۹۰ درصد پاسخگویان بر این نکته تأکید داشتند. در عمل مشاهده می‌شود که کارفرمایان معمولاً آن بخشی از کار که خطری برای کارگران ندارد، نظیر کارهایی مثل پی‌ریزی و بتون‌ریزی در کف را بیمه نمی‌کنند و فقط وقتی کار در ارتفاع صورت می‌گیرد، علاقه‌مند به بیمه ساختمان می‌شوند زیرا با افزایش ارتفاع، خطر نیز افزایش می‌یابد.

پیشنهادها

با عنایت به اینکه بخش ساختمان و مسکن از یک طرف، یکی از بخش‌های کلیدی اقتصاد است و اشتغال‌زایی بسیار بالایی دارد و از طرف دیگر، این بخش یکی از پرحادثه‌ترین بخش‌های اقتصادی کشور است و کارگران این بخش نیز از محروم‌ترین

طبقات اجتماعی کشور هستند، لذا برای توسعه و نفوذ بیمه در لایه‌های مختلف این بخش از اقتصاد و به منظور پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و زیانهای اقتصادی و نهایتاً توسعه عدالت اجتماعی پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

۱. بیمه مرکزی ایران به عنوان متولی صنعت بیمه کشور می‌تواند برنامه‌ای میان مدت را برای بالا بردن فرهنگ بیمه، گسترش تأمین بیمه‌ای، شناخت و پیشگیری از خطر به ویژه در زمینه خطرهای فعالیت‌های ساختمانی، اجرا نماید و با آگاهی دادن صحیح و با زبان ساده به ویژه تهیه فیلم‌های تلویزیونی، تبلیغاتی و سایر روش‌های موجود در موارد مقتضی، کارفرمایان و کارگران را از خطرهای محتمل در این بخش آگاه کند.
۲. در کوتاه مدت برای کاهش آسیب‌های اجتماعی و خسارت‌های اقتصادی، تمهیداتی اندیشه شود تا بیمه مسئولیت کارفرمایان اجباری گردد. به این ترتیب، هنگامی که کارفرما برای دریافت پروانه ساختمانی به شهرداری مراجعه می‌کند، صدور پروانه ساختمانی منوط به ارائه بیمه‌نامه مسئولیت از طرف کارفرما نزد یکی از شرکت‌های بیمه خواهد بود و بر طبق موافقت‌نامه‌ای قسمتی از حق بیمه دریافتی توسط شرکت‌های بیمه به حساب سازمان تأمین اجتماعی واریز گردیده به نحوی که طبق توافقنامه تعهدات هرکدام از این دو سازمان در قبال دریافت حق بیمه معین باشد.
۳. اگر اجباری شدن بیمه‌نامه مسئولیت کارفرمایان در کوتاه مدت امکان‌پذیر نیست، سازمان تأمین اجتماعی در اسرع وقت طی بیمه‌نامه‌ای تعهدات خود را در قبال دریافت حق بیمه از کارفرما به طور دقیق مشخص کرده و این بیمه‌نامه به هنگام صدور جواز ساختمانی از طرف شهرداری به متقاضی پروانه ساختمانی ارائه شود.
۴. بانک اطلاعاتی در زمینه میزان و مشخصات ساخت و ساز در کشور ایجاد شود تا براساس آن شرکت‌های بیمه به سراغ کارفرمایان بروند و آنان را از فواید بیمه مسئولیت آگاه و به خرید بیمه‌نامه ترغیب کنند که خود باعث توسعه فرهنگ بیمه نیز می‌شود.
۵. بانک اطلاعاتی از آمار و مقدار حوادث ناشی از کار منجر به فوت، نقص عضو و میزان خسارت‌های این حوادث برای یک دوره ۵ ساله ایجاد شود تا بیمه‌گران بتوانند نرخ واقعی حق بیمه‌ها را مشخص کنند. چه بسا که محاسبه این نرخ واقعی به تقلیل نرخ حق بیمه منجر شده و موجب افزایش تقاضا و افزایش فروش شود که افزایش فروش موجب کاهش نرخ حق بیمه می‌شود. در یک نگاه سیستمی این دو در ارتباط متقابل با هم موجب افزایش آگاهی عمومی و هم‌چنین باعث افزایش ایمنی جامعه در برابر آسیب‌های اجتماعی خواهد شد.

۶. باتوجه به ابراز علاقه کم نظیری که از این نوع بیمه به عمل آمده، بیمه مسئولیت کارفرمایان علاوه بر پرداخت هزینه‌های پزشکی، پروتز، ارتوز را نیز شامل شود. بدون شک این امر موجب اقبال مضاعف کارفرمایان به این بیمه نامه خواهد شد.

۷. در زمینه وجود چند نرخ و چند گانگی شرایط بیمه‌نامه نظرهای مختلف و گاه متضادی وجود دارد آنچه مسلم است وجود رقابت در هر زمینه اقتصادی موجب افزایش کیفیت، خدمات بهتر و نهایتاً ارائه خدمات گسترده‌تر خواهد شد.

همچنین یافته‌های تحقیق نشان داد که در مجموع وجود چند نرخ فی نفسه به نفع صنعت بیمه کشور است. البته در مورد اینکه این چند نرخ تا چه میزان موجب رقابت سالم بین شرکت‌های بیمه می‌شود تردید وجود داشت. از طرف دیگر به نظر می‌رسد که وجود چند نرخ با دولتی بودن بیمه چندان سازگاری نداشته باشد چرا که تعیین قیمت هر کالا یا خدمت توسط بنگاه‌های مختلف در یک بازار مشخص نشان دهنده ماهیت رقابتی آن است که به عوامل متعددی نظیر نحوه مدیریت، ترکیب عوامل تولید، ... بستگی دارد و این بحث در یک شرایط رقابت آزاد قابل طرح است. به هر حال پیشنهاد می‌شود که تحقیقات بعدی با مطالعه بیشتر در زمینه شرایط و نرخ‌های متفاوت بیمه نامه مسئولیت و بررسی ابعاد مختلف مسئله، توصیه‌های سنجیده‌تری را ارائه نمایند.

سخن پایانی اینکه، بیمه صنعت ظرفی است که نیاز به خلاقیت، نوآوری، تخصص، تجربه و تدبیر دارد تا بتواند در مرحله اول با به کار گرفتن عوامل تولید مناسب و با ترکیب بهینه این عوامل و در مرحله دوم با احترام به مشتری، خدمات بهتر، با کیفیت‌تر، ارزان‌تر و سریع‌تری ارائه کند، که نیل به این اهداف برای هر صنعتی جز با ایجاد نظام شایسته‌سالاری و لیاقت‌مداری امکان‌پذیر نیست.

منابع

۱. جهانگیر، منصور (۱۳۷۹)، قوانین و مقررات کار و تأمین اجتماعی، تهران، انتشارات دوران.
۲. زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۷۷)، بررسی حوادث ناشی از کار و ارائه راهکارهایی جهت کاهش آنها، پروژه تحقیقی مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
۳. نشریه آمار و حوادث ناشی از کار - مرکز تحقیقات و تعلیمات حفاظت و بهداشت کار.
۴. نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۷۵)، مرکز آمار ایران.